

Recensie

Désirée Schyns, *La mémoire littéraire de la guerre d'Algérie dans la fiction algérienne francophone*. Paris: l'Harmattan, 2012. 360 p. ISBN: 978-2-3360-0194-4. € 35,15.

Op 9 maart 2013 vond in hotel Es-Safir, hartje Algiers, de conferentie 'Algérie-France. De la repentance: nécessité ou alibi?' plaats. Dit drukbezochte debat was een coproductie van uitgeverij Éditions Barzakh en de Franstalige Algerijnse krant *El Watan*. Een vrij zeldzame bijeenkomst want, zo verzekerden de organisatoren me, het hedendaagse Algerije is bepaald niet verwend met dergelijke frank en vrij gevoerde publieke debatten. Een *public sphere* in habermasiaanse zin is hooguit zwak ontwikkeld. Enkele amechtige uiteenzettingen van specialisten over de onafhankelijkheidsoorlog en de herinnering eraan werden gevolgd door felle discussies met de zaal. De bijeenkomst eindigde chaotisch: murw geslagen panelleden, een radeloze voorzitter, discussianten die naar voren liepen en door elkaar schreeuwden. Volgens de organisatoren een zeer geslaagde middag. Ruim vijftig jaar na de zwaar bevochten onafhankelijkheid lopen de emoties in Algerije nog altijd snel en hoog op. 'Mémoire(s) de la guerre' is een domein dat volop in

ontwikkeling is, in tegenstelling tot Frankrijk waar de diverse 'batailles de mémoire' ogenschijnlijk zijn uitgekristalliseerd.

Dat de belangstelling voor de herinnering aan de jaren 1954-1962 in Algerije zelf volop aanwezig is, met de kanttekening dat dit met name geldt voor de oudere generaties en de (francofoon georiënteerde) intelligentsia, bleek ook tijdens de Salon International du Livre d'Alger (SILA), in het najaar 2013. Tal van werken getuigden ervan dat de strijd voor zelfbeschikking en de herinnering eraan een geliefd thema is onder historici en romanschrijvers. Een paar middagen struinen langs de stands leerde dat, over het algemeen, de geschiedschrijving inzake *histoire* en *mémoire* omtrent de onafhankelijkheidsstrijd het niveau van *mémoires de la guerre* niet overstijgt, een enkele auteur uitgezonderd. Fictiewerken zijn dan ook beduidend boeiender en verrassender. Tot zover de Algerijnse praktijk.

Voor degene die een reis naar Algerije te ver (vliegtuig), te omslachtig (visum) of te spannend (verspreide aanslagen) vindt, maar toch op zoek is naar een stevige bodem inzake de literaire verwerking van de Algerijnse onafhankelijkheidsoorlog kan daarvoor terecht bij *La mémoire littéraire de la guerre d'Algérie*,

een schitterende, originele studie van Désirée Schyns. De ondertitel, *Dans la fiction algérienne francophone*, wijst op een belangrijke beperking die tot verdieping leidde, want het betreft uitsluitend Franstalige romans.

Die schitterende originaliteit is in de eerste plaats te danken aan het feit dat Schyns zich exclusief richt op auteurs die, een enkeling zoals Mohammed Dib uitgezonderd, overwegend onbekend zijn in het westen. Het woord is dus aan de voormalig gekoloniseerde, of het nu de toeschouwer, *moudjahid* of het slachtoffer van de Franse repressie betreft. Hiermee sluit de aan de Hogeschool van Gent verbonden auteur aan op een bredere stroming van eigentijdse studies inzake (post-)koloniale geschiedenis die een *bottom up* perspectief beklemtonen. Is het dan geen paradox dat de Algerijnse auteurs zich in de taal van de onderdrukker uiten? Nee. De Franse taal is wel beschouwd als een recente *butin de guerre*, zoals Kateb Yacine heeft beargumenteerd. Degenen die in het Frans schrijven behoren zonder uitzondering tot de kosmopolitisch vrijgestelde intelligentsia en zijn in cultureel opzicht meer gericht op Parijs dan op Mekka. En, niet onbelangrijk: veel Algerijnen definiëren zichzelf als berbers of kabylen en onderhouden een moeizame verhouding met de Arabische cultuur, die ze beschouwen als relict van die andere voormalige kolonisator (en niet als oorlogsbuit).

Een tweede reden om dit boek, gebaseerd op een proefschrift dat in 2007 aan de Universiteit van Amsterdam werd verdedigd, ter hand te nemen is gelegen in het feit dat Schyns in haar analyse het literaire perspectief in de periode 1958-2003 centraal stelt. En de vlucht die de

representatie van de Algerijnse oorlog nam kende nogal wat turbulentie: van de laatste jaren van de strijd voor zelfbeschikking (1958-1962), via het socialistisch experiment in de decennia 1960-1980 en de daaropvolgende teleurstelling in de idealen van de rode dageraad, tot de burgeroorlog van die inktzwarte jaren 1990 en een zich aarzelend heroprichtend, marktgeoriënteerd, hedendaags Algerije. Een ten diepste getraumatiseerde natie op zoek naar zichzelf, geteisterd door corruptieschandalen, geconfronteerd met een verroest politiek regime, ondermijnd door de tijdbom van de politieke islam, geremd door de groeiende onmacht en frustratie onder gearppeerde generaties jongeren.

Tegen deze sluimerend explosieve, hedendaagse context dient de moeizame omgang met het verleden te worden geplaatst. Dit wordt door Schyns knap literair ontleed in drie delen, waarin doorlopend de werken van een dozijn Algerijnse auteurs centraal staan (naast Dib onder meer Assia Djebar, Myriam Ben, Rachid Boudjedra en Maïssa Bey). Het eerste deel behandelt de manier waarop auteurs zich in hun werken verhielden tot de officiële, door de staat afgekondigde doctrine, en de teleurstellingen die dat uiteindelijk teweegbracht. In een tweede deel ligt de klemtoon op het brisante thema van de 'torture'; de literaire verwerking van de systematiek van martelingen door het Franse leger tijdens de onafhankelijkheidsoorlog. Het is deze martelingskwestie die na de millenniumwisseling in Frankrijk als het ware herontdekt wordt, via werken van historici, direct betrokkenen en romanschrijvers, en dat vervolgens ook in Parijs tot verhitte debatten

leidt. In het laatste deel gaat Schyns in op de literaire verwerking van de onafhankelijkheidsoorlog door het prisma van die andere tragische periode uit de recente Algerijnse geschiedenis: de burgeroorlog van de jaren 1990.

Met haar proefschrift toont Schyns overtuigend aan dat literaire herinnering niet begrepen moet worden als een passivum van de geschiedenis maar, integendeel, als een scheppende kracht: het is de ‘l’écriture qui produit la mémoire’ en, om haar stelling kracht bij te zetten, zijn deze woorden door de auteur zelf in vet aangebracht. Bovenal zijn de door Schyns behandelde Algerijnse auteurs en hun roman zelden producten *intra muros*; er is de voortdurende interferentie met die

vermaledijde voormalige kolonisator, en wel op uiteenlopende manieren: romans die in het Frans, in Frankrijk worden geschreven, door Franse uitgevers worden gepubliceerd, en natuurlijk op alle mogelijke manieren inhoudelijk zijn verweven met het eertijdse ‘France métropolitaine.’ De Algerijnse geschiedenis blijkt dan ook een bijzonder fascinerende casus waarmee Schyns het concept van herinneringscultuur van extra laagjes voorziet. *La mémoire littéraire de la guerre d’Algérie* vormt dan ook net zo’n intrigerend doolhof als de kasba van Algiers.

•> NIEK PAS is universitair docent geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.